

SON TAHRİRLERE GÖRE OSMANLI DÖNEMİNDE BOSNA-HERSEK ŞEHİRLERİ VE NÜFUSLARI

Prof.Dr.Refet YINANÇ

Bosna-Hersek Fatih devrinde 1463-1467 yıllarında fethedilerek Osmanlı topraklarına katıldı. Slav ırkından olan Bosna halkı Osmanlı fethinden önce Hristiyanlığın Bogomil mezhebine mensuptular. Hristiyanlığın baba, oğul, kutsal ruh (teslis) inancını reddeden Bosnalılar Ortadoks Sırlar ile Katolik Hırvatların baskısı altında idiler. İslam dini, inanışlarına uygun geldiğinden Osmanlı fethinden sonra müslüman oldular. Müslüman Bosna halkına Osmanlı devrinde Boşnak denildi. Müslümanlık Boşnaklar için günümüze kadar devam eden bir kimlik oldu. XIX. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu içindeki diğer unsurlar gibi refah ve huzur içinde yaşayan Boşnakların yönetimi, 1877-1878 Osmanlı-Rus harbini müteakip imzalanan Berlin Antlaşması ile Avusturya'ya verildi. İkinci Meşrutiyet'in buhranlı döneminden faydalanan Avusturya, 1908 yılında Bosna-Hersek'i işgal etti. 1878'den beri bağımsız olan ve Bosna-Hersek'e göz diken Sırbistan, Rusya'nın da desteği ile bu işgale büyük bir tepki gösterdi. Almanya da Avusturya'nın yanında yer alınca Rusya geri adım atmak zorunda kaldığından muhtemel bir dünya savaşının eşiğinden geri dönüldü. Ancak 1914'te patlak veren I. Dünya Savaşı sonunda Avusturya İmparatorluğu dağılırken Yugoslavya (Güney Slavları)'nın çekirdeğini oluşturan Bosna-Hersek'i de içine alan Sırp-Hırvat ve Sloven krallığı teşekkül etti ve 1931 yılında bu krallık Yugoslavya adını aldı. II. Dünya savaşında Alman işgaline karşı direnen Yugoslavya aynı zamanda iç savaşın içine düştü. 1945 yılında Tito'nun partizanları Sırp Çetniklere galip gelince iç savaş sona erdi ve altı Cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan Yugoslavya ortaya çıktı. Çeşitli etnik unsurlardan oluşan Yugoslavya'yı 1981 yılında ölümüne kadar Tito'nun karizmatik liderliği ayakta tuttu. Tito'dan sonra altı Cumhuriyet'in liderleri sıra ile devlet başkanlığını yürüttü. 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle Sovyetlerde başlayan değişim rüzgarı Yugoslavya'yı da etkiledi. 1987'de Kosova'da patlak veren etnik kavgalar kısa zamanda bütün Yugoslavya'ya yayıldı ve 1989 yılı sonunda Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bağımsızlık hareketleri başladı. 1992'de özellikle Almanya'nın desteği ile birlikten kopan Slovenya ve Hırvatistan'ı Bosna-Hersek ve Makedonya takip etti. Ancak Sırp, Hırvat ve Boşnaklardan oluşan Bosna-Hersek'in etnik yapısı dolayısıyla 5 Nisan 1992'de başlayan savaş, Müslüman Boşnakların katliamına dönüştü. Bugün hâlen bir taraftan Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan yeni Yugoslavya'ya karşı savaşan, bir taraftan da Bosna-Hersek içindeki Sırp ve Hırvatlara karşı mücadele veren Boşnaklar kıyıma duçar olurken dört-beş yüzyıllık Osmanlı eserleri de tek tek yıkıma uğramaktadır.

* * *

Kısaca tarihçesini sunduğumuz Bosna-Hersek'in XVI. yüzyıl sonlarında yapılan tahririne göre belli başlı şehirlerinin mahalleleri ile nüfus kayıtlarını vermeye çalışacağız. Aşağıda görüleceği gibi bugünkü Başkent Saraybosna'da XVI. yüzyıl sonlarında 91 müslüman mahallesi mevcuttu. Bu mahallelerden 82'si cami ve mescid adını taşıyordu. Mahallelerde toplam 3040 müslim, 140 gayri müslim ve 4 yahudi vergi nüfusu mevcuttu. Her vergi nüfusu ortalama 5 kişiye tekâbül ettiğine göre XVI. yüzyıl sonlarında Saraybosna'da yaklaşık 16.000 kişi yaşıyordu. Bu rakam Saraybosna'nın demografik açıdan Balkanlar'ın en büyük şehirlerinden birisi olduğunu göstermektedir.

Köprüsü ile meşhur Mostar'da 14 mahallede 513 müslim vergi nüfusu, Travnik'te 10 mahallede 739 müslim vergi nüfusu, Yayçe'de 6 mahallede 238 müslim, 10 gayri müslim, Banyaluka'da 11 mahallede 812 müslim, 18 gayri müslim, Foça'da 17 mahallede 539 müslim, 12 gayri müslim, Gorajde'de 43 müslim, 11 gayri müslim vergi nüfusu yaşıyordu.

SARAY-BOSNA ¹

Mahalle Adı	Müzevvec (Evli)	Mücerred (Bekar)	İmam-Hatib	Müezzin
1. Cami-i Şerif-i Sultan Mehmed Han	66	14	1	9
2. Ayas Paşa	42	21	2	2
3. Hoca Kemal	51	30	1	1
4. Cami-i Şerif-i Mevlana Bakı	46	5	1	1
5. Mescid-i Hacı Ali	57	19	1	1
6. Cami-i İskender Kethüda	20	1	1	1
7. Mescid-i Hacı Oruc	35	12	1	1
8. Mescid-i Yağcı Ahmed	23	22	1	1
9. Mescid-i Hacı Mehmed Bakırzade	23	20	3	1
10. Mescid-i Hacı Yusuf	21	6	1	1
11. Mescid-i Hacı İdris	24	19	1	1
12. Hacı Mustafa eş-şehir Hocaazade	29	9	1	1
13. Mescid-i Pehlivan Hacı Hasan	34	7	1	1
14. Hacı Bali	42	3	1	1
15. Cami-i Hacı Hasan	34	11	1	2
16. Mescid-i Zevce-i Merhum Hüsrev Bey	41	33	1	1
17. Cami-i Merhum Hüsrev Bey	19	15	1	2
18. Cami-i Merhum Ali Paşa	58	35	1	1
19. Cami-i Hacı Turhan	64	13	1	1
20. Hacı Mustafa	28	29	1	1
21. Hacı İbrahim el-Hindi	25	14	1	1
22. Mescid-i Kemal Bey	38	36	1	1
23. Mescid-i Sarraç İsmail	37	16	1	1
24. Mescid-i Tüfi Hatun	38	27	1	1
25. Cami-i Mustafa Bey b.İskender Paşa	35	7	1	2
26. Mescid-i Kâtib Kasım	13	8	1	1
27. Mescid-i Hacı Turhan	64	7	1	1
28. Mescid-i Hacı Eyne Han	30	11	1	1
29. Mescid-i Hacı Nemi	62	15	1	1
30. Mescid-i Hacı Hasan Voyvoda	62	5	1	1
31. Mescid-i Mehmed Bey	42	10	2	2
32. Cami-i Armağançı Sinan	40	29	2	2
33. Cami-i Hacı Bali	44	4	2	1
34. Mescid-i Hacı Sinan	49	4	1	1
35. Mescid-i Hacı Davud	80	7	1	1
36. Mescid-i Hacı Seydi	88	11	1	1
37. Mescid-i Sarrac İsmail	37	47	1	1
38. Mescid-i Yakub Paşa	33	4	2	1
39. Mescid-i Bedir Yeniçeri	48	4	1	1
40. Mescid-i Sağır Hacı Hasıb	33	25	1	1
41. Mescid-i Abdi Halife	35	27	1	1
42. Mescid-i Vekil Hacı Mustafa	60	5	1	1
43. Mescid-i Müfti el-merhum	30	19	1	1
44. Mescid-i Küçük Bazıcı	36	28	1	1
45. Hacı Süleyman	41	24	1	1

1. Bosna Defteri, Tapu ve Kadastro Arşivi No: 11, s.255-259.

46. Mescid-i Haraccı Mustafa	36	21	1	1
47. Mescid-i Hacı Memi	60	6	1	1
48. Mescid-i Hasan b. Davud	72	21	1	3
49. Mescid-i Hacı Cafer	80	4	1	1
50. Mescid-i Hacı Memi	16	6	1	1
51. Mescid-i Hacı Eyne Han	52	14	1	1
52. Mescid-i Hacı Sinan	43	22	1	1
53. Mescid-i Hacı Ali	39	5	1	1
54. Mescid-i Sağırakçı Mahmud	21	29	1	1
55. Cami-i Kartal Hacı Eyne Han	67	17	2	1
56. Mescid-i Hacı Nasuh	24	8	1	1
57. Mescid-i Tezzade Hasan	52	31	1	1
58. Beratnik (Dükkâdar Yusuf)	22	39	1	1
59. Mescid-i Hacı Mehmed	35	9	1	1
60. Cami-i Merhum Yahya Paşa	21	21	1	2
61. Mescid-i Ahmet Çelebi Kurd Bey	49	32	1	1
62. Mescid-i Kâküllü Sinan	27	9	1	1
63. Mescid-i Haydar (Kâtib-i Dîvan-ı Merhum Hüsrev Beg)	42	35	1	2
64. Hacı Mahmud	65	4	1	1
65. Mescid-i Davud Çelebi	44	-	1	1
66. Mescid-i Hüsam	12	27	1	1
67. Mescid-i Mevlana Arab	37	35	1	1
68. Cami-i Çıkrıkçı Muslihiddin	59	35	2	1
69. Cami-i Hacı Ahmed	26	13	1	1
70. Mescid-i Sinan Halife	36	29	1	1
71. Cami-i Timur Han	50	17	1	1
72. Mescid-i Sinan Çelebi	34	9	1	1
73. Mescid-i Hacı Eyne Han	54	13	1	1
74. Mescid-i Hacı Hüseyin	45	24	1	1
75. Mescid-i Kenkenler	32	48	1	1
76. Mescid-i Hacı b. Sinan	54	5	1	1
77. Cami-i Mevlana Arab	26	3	1	1
78. Hacı Yahya	48	21	1	1
79. Mescid-i Hacı Ali	55	32	1	1
80. Mescid-i Sarrac Ali	33	14	1	1
81. Mescid-i Mimar Sinan	40	23	1	1
82. Mescid-i Hanyar Bey ez-Zaim	62	19	1	1
83. Cami-i Köhne Hacı Eyne Han	27	17	1	1
84. Mescid-i Merhum Hasan Efendi	18	13	1	1
85. Mescid-i Hacı Mehmed	23	12	1	1
86. Mescid-i Hacı Süleyman b. Nasuh	21	8	1	1
87. Cami-i Şeyh Ferruh	40	20	2	1
88. Mescid-i Hacı İsa	29	15	1	1
89. Mescid-i Halil Ağa	45	3	1	1
90. Mescid-i Hacı Hüseyin	28	7	1	1
91. Mescid-i Cami-i Bali Bey	21	10	1	1

Cemaat-i Yahudiyan	4 nefer		
Gebran	90 nefer		
Varoş Müslim	13 nefer	Gayrimüslim	13
Varoş	-		37

I- MOSTAR²
c. 7 s. 1296-134

Mahalle Adı	Nefer
1. el-Hac Mehmed Bey	50
2. el-Hac Hüseyin	36
3. Nezir Ağa	22
Aynı Mahallede Kul ve Sipahi	36
4. Nasuh Dizdar	13
5. Yahya Hoca	30
6. Keyvan Kethüda	35
7. Hasib Hoca	38
8. Bayezid Hoca	21
9. Sinan Paşa	24
10. Yahya Hoca	66
11. Kanber Ağa	34
12. Rohom	30
13. Bayezid Hoca	26
14. Fatıma Kadın el-merhume bint-i el-Hac Mehmed Bey	52

TRAVNIK tabi-i Laşova³

1. Mescid-i diğer Hacı Ali	95	10	1	1	-
2. Kara Mehmed Çelebi b. Dizdar Kemal	24	6	1	-	-
3. Cami-i Osman Bey	73	16	1	1	1
4. Mescid-i Hacı Ali	60	6	1	1	-
5. Mescid-i Sofu Ferha	61	10	1	1	-
6. Cami-i Şerif-i Hasan Dizdar	79	8	1	1	-
7. Cami-i Hacı Cafer	79	7	1	1	-
8. Cami-i Şerif-i Sultan Bayezid Han	38	7	1	1	-
9. Mescid-i Muslihiddin Halife	59	6	1	1	-
10. Varoş-ı Kale-i Travnik	71	6	-	-	-

YAYÇE⁴

1. Cami-i Sultan Süleyman	84	12	1	2	-
2. Mescid-i Sultan Süleyman	18	3	1	-	-
3. Cami-i Merhume Habibe Hatun	41	7	1	-	1
4. Mescid-i Sinan Bey	17	3	1	-	-
5. Cami-i Şerif Ramazan Bey	23	4	1	1	1
6. Mescid-i Halil Kethüda	13	2	1	1	1
Reaya Gebran	10 Nefer				

2. Bosna Defteri TKA, No: 7. s.129
3. Bosna Defteri TKA, No: 11, s.255.
4. Bosna Defteri TKA, No: 11, s.323.

BANYALUKA⁵

1. Cami-i Sultan Süleyman Han	79	41	3	1	-
2. Girat nam-ı diğer Mescid-i İbrahim	54	14	1	-	-
3. Mescid-i Mehmed Ağa	41	22	1	-	-
4. İlice nam-ı diğer Mescid-i Mahmud	29	6	1	1	-
5. Mescid-i Süleyman	50	17	1	1	-
6. Mescid-i Hacı Ali	39	4	1	1	-
7. Cami-i Kubad Ağa	31	6	1	1	-
8. Cami-i Mehmed Bey Kapudan	39	1	2	1	-
9. Mescid-i Zaim İbrahim Bey	84	35	1	1	-
10. Cami-i Mustafa Paşa	86	28	1	1	-
11. Cami-i Ferhad Paşa	79	3	1	1	1
Varoş gebran	18 Nefer				

FOÇA⁶

Mahalle Adı	Nefer
1. Cami-i Şerif-i Atik Sultan Bayezid Han	17
2. Mustafa Paşa	54
3. Cami-i Şerif-i Hasan Bali	32
4. Hamza Bey	15
5. Cafer Çelebi	24
6. Kadı Osman Efendi	14
7. Hacı Ali	57
8. Sultan Fatıma	16
9. Hacı Mustafa	40
10. Mehmed Bey	26
11. Mümin Bey	45
12. Hacı Safer	40
13. Mustafa Çelebi	32
14. İbrahim Çelebi	53
15. Piri Davu'd	35
16. Cafer Bey	34
	539
17. Gebran (Varoşda)	12

GORAJDE⁷

Cemaat-i Müselmanan	43
Gayrimüslim	11

5. Bosna, No: 5. s.302.

6. Bosna, No: 8, s.1

7. Bosna, No: 8, s.1.

TARTIŞMA

Başkan- Sayın Prof. Yinanç'a teşekkür ediyoruz.

Şimdi, birbirini takip eden iki konuşma konusundaki düşünceleriniz, sorularınız varsa konuşmacılarımıza sorabilirsiniz.

Dr.Nurettin ERGİN- Efendim, önce huzurunuzda, bu Vakıf Haftası'nı düzenleyenlere, bütün yetkililerine en derin şükranlarımı arz etmek istiyorum. Gerçekten doyurucu bir seminer ve bu her türlü kökümüzü, İslâm, Türk kültür eserlerini tanıtmak yönünden derin boyutlu, ta Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar bize tanıtan çok değerli bir toplantı haline gelmiştir.

Bu arada, benim katkıdan ziyade bir sorum olacak. Şu anda yapılan iki önemli tebliğde Bosna-Hersek'deki Osmanlıların döneminde yapılan İslâm kültürü tarihî eserlerinin vaziyetini ve akibetini dinlemiş bulunuyoruz. Kayıtları, tahriri ülkemizde arşivlerde bulunuyor, fakat acaba gerek uluslararası yasalar yönünden, gerekse yine uluslararası dinî veyahut birbiriyle anlaşmaya dernekler arası yetki veren bir yönüyle buradaki eserlerin korunmasında, sahip çıkılmasında gerek Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, gerekse Vakıflar Genel Müdürlüğünün acaba bir fonksiyonu, bir yetkisi var mı. Örneğin; tahrip edildiğini, harp dolayısıyla birçoklarının yıkıldığını görüyoruz, burada yakınıyoruz, üzülüyoruz ve bu konuda uluslararası düzeyde, hatta yapılacak bir şey olabilir mi. Yani, bu uluslararası bir ilişki içinde devletler arasında artık dünya camiası küçülmüştür. Bir Birleşmiş Milletler topluluğu var. Her konu getiriliyor o platformda tartışılıyor. Biz de mevcut bu kültürümüzü, dedelerimizden bize kalan bu kültürümüzü devam ettirebilmek için bu konuda öneride bulunup eğer böyle bir yetki yoksa uluslararası anlaşmaya göre bu varlığı devam ettirebilmek için bir atılım yapılabilir mi? Benim sorum biraz geniş kapsamlı belki, ama birçok kültürümüzün var olabilmesi için uluslararası düzeyde bir çaba sarfedilmesi gereken bir olaydır, bu yönden sormuş bulunuyorum.

Teşekkür ederim.

Prof.Dr.Refet YİNANÇ- Benim yetkim değil, ama ben cevaplamaya çalışayım.

Sayın Bakanımız açılış konuşmasında bundan söz ettiler. Uluslararası bir anlaşmaya doğru vakıf konusunda gidildiğinden söz ettiler. Tahmin ediyorum o yapıldığı zaman korunacaktır.

Yalnız, tabii işin siyasî yönü de var. Bulgaristan veya Yunanistan ayrıldığı zaman bunlarla ikili anlaşmalar yapıldı. Orada kalan vakıf malların korunması konusunda anlaşmalara hükümler kondu. 1878'den itibaren, cumhuriyet döneminde de, cumhuriyet kurulduktan sonra 1925'te bir Türk-Bulgar dostluk anlaşması yapıldı. Bu orada da yer aldı, ama sistemli bir şekilde ya yol geçiriyorlar veya bakılmıyor yıkılıyor. Tabii Türkiye'nin bu konuda çok duyarlı olması gerekiyor. İşte İskece Camisini yıktılar 1970'lerin sonunda, ne yapıldı? Yunanlılar "Yenisini yapacağız" dediler, yapmadılar. Çünkü, anlaşmada vardı. Yol geçirdiler, anlaşmaya göre bir istimlak olursa bedelini ödemek, yer göstermek zorundadır, ama maalesef ne yer gösteriyorlar, ne de yenisini yaptırıyorlar. Sistemli bir şekilde ya yol geçirerek, ya istimlak ederek herhangi bir bahaneyle bunları yok ediyorlar; ancak, biz hiç olmazsa kitaplarda bunu yok etmeyelim, tespit edelim. Bugün Balkanlarda ne kadar vakfımız var, Türkiye'de ne kadar var tam tespitini yapmış değiliz. İşte, Ruşen BALTA Hanımefendi vakıflarda o Bulgaristan'la ilgili vakıf dökümünü getirdi, "Hocam Tapu Kadastro'dakiyle birleştirelim dedi ve toparlayamadık. İnanın ben 5 yıldan beri çalışıyorum ve yeni bitirmiş durumdayım. Ruşen Hanıma söz vermişim bitirdim.

Başkan-Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Dürrüoğlu.

Ayhan DÜRRÜOĞLU- Sayın Hocalarımıza, aydınlatmalarından dolayı sonsuz şükranlarımızı arz ediyoruz tabii.

Bu arada, ben dernekleri de göreve çağırıyorum. Biz Kadın Dernekleri Federasyonu olarak imza toplamaktayız. UNESCO'ya, mimarlar odası gibi, tabipler odası gibi, Sayın Türkan Akyol oradaki hanımlarla ilgili, duyduunuz zannediyorum, yapılan mezalimden dolayı da bir toplantı yaptılar, ben bütün teşkilatlarımızı, bütün odalarımızı imza toplamaya ve uluslararası platformda UNESCO kanalıyla bunları yerine duyurmaya sizleri davet ediyorum efendim.

Çok teşekkür ederim.

Başkan- Çok teşekkür ederim.

Efendim, bu sorunun Dışişlerini de ilgilendiren bir yönü vardır tabii. Uluslararası ikili anlaşmalar var, çok taraflı anlaşmalar var. Ülkelerin bürokratları da karşılıklı olarak girişimler yaparlar, ama o artık 50 sene-

nin, 100 senenin öncesindeki dünyada yaşamıyoruz. Bürokratların, hükümetlerin girişimleri eğer arkasında etkin, katılımcı halk desteği olmazsa hiçbir sonuç almaz. Eğer siz Türkiye'de bir gayrimüslim vakfına herhangi bir şekilde dokunacak olursanız yurt dışında sokaklarda kıyamet kopar ve göze alamazsınız o zaman. Peki bizim milletimiz ne yapıyor? Kontrollü şekilde sokaklara dökülebiliyor mu? Onun için, ben devletteki bu konuları takip eden bir yönetimin parçası olarak sizden, hanımefendinin isabetle belirttiği gibi halkı bilinçlendirmek konusunda daha çok çalışmamız gerektiğini söylüyorum.

Buyurun Sayın Önder.

Dr.Mehmet ÖNDER- Efendim, ben bir iki hususta katkıda bulunmak istiyorum.

Bunlardan birincisi; dün de bahsettiğim gibi, rahmetli Emel Esin Hanımefendinin doğrudan doğruya sanat tarihine dayanarak bir makalesinde Bosna-Hersek halkının çok eskilerden, daha doğrusu Atilla devrinde ve daha sonraki işte Kuman ve Kıpçaklar devrinde, Peçenekler devrinde Avrupa içlerinde kalan Türklerle yakın ilişkisi olabileceğine dair bir makalesi var. Onu Bosna-Hersek halkının Türklerle de, sadece Müslümanlık açısından değil, doğrudan doğruya Türklerle de ilişkisi olabileceğine dair bir hususu hatırlatmak.

İkinci olarak da; bir meslektaşımın adını burada özellikle zikretmek istiyorum. Benim Osmanlı tarihini çok iyi bilen, Osmanlı tarihiyle ilgili araştırmaları olan bir yakın arkadaşımın ismini hepimiz bilirsiniz Japon meslektaşım Yuzo Nagata. Nagata Yuzo 1976 veya 1977'lerde aylarca Saraybosna'da kaldı, Sarayova'da kaldı ve orada incelemeler yapmıştı. O incelemelerinin sonucunda zannederim pek çok malzeme de topladı ve bir kitap halinde daha o zaman yayınlamıştı. Keşke daha önceden haberimiz olsaydı da o Japon meslektaşımız Japon gözüyle, ama Osmanlı tarihini inceleyen bir Japon gözüyle Sarayova'nın, Saraybosna'nın ve Bosna'nın durumunu bize anlatabilirdi. Çünkü, İngilizce kitabı daha 1977'lerde yayınlandı ve Bosna beyzadelerinin ve notablin asıl şeylerinin, zedeganının da ilgili belgelerini İngilizce olarak yayınlamıştı.

Onun için, bundan böyle Bosna-Hersek ile ilgili yapılacak toplantılara eğer imkân olursa Tokyo Üniversitesi'nden Profesör Yuzo Nagata'nın da çağırılması çok yararlı olur diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ederim.

Başkan- Biz de teşekkür ederiz efendim.

Buyurun Sayın Kuran.

Prof.Dr.Ercüment KURAN- Değerli meslektaşım Refet Bey bu tapu defterlerinin yayınında hakiketen büyük tecrübe sahibi. Kendisi Kahramanmaraş'lı o bölge hakkındaki yayınlarını biliyoruz. Bulgaristan hakkındaki yayınlarından da haberdarız, fakat çıkmadıkları da malum.

Şimdi, olaylar o kadar hızlı geliyor ki, Türkiye'de ilim adamları bunları takip edemiyor ve her zaman böyle aniden yakalanıyoruz ve meseleler karşımıza çıkınca da Türkiye karar vermekte, izahatta yetersiz kalıyor. Tabii Refet Bey haklı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğüne sitemde bulundular, ama Vakıflar Genel Müdürlüğü bence Türkiye'de en iyi çalışan müesseselerden bir tanesidir. Bilhassa yayınlarının kalitesi son derece güzel. Türkiye'de 20 sene, 30 sene evvel tahmin etmediğimiz güzel klişeler, zevkli fotoğrafları vakıflar neşriyatında görüyoruz.

Şimdi, yalnız bakınız, evvela kendisi de bir Üniversite mensubu, bunlar üniversitenin işidir efendim. Yani, araştırma ve yayın üniversitenin işidir. 1980'den beri, YÖK'ten beri yayın durmuştur. Üniversitede dergi çıkarabiliyor musunuz? Evvela çuvaldızı kendinize batırınız. Vakıfların vazifesi başka, Tapu Kadastro'nun vazifesi başka, Başbakanlık Arşivinin vazifesi başka. Araştırmayı üniversite yapacak ve o yayınlayacak ve bunun yan kuruluşları olacak. Müesseseler Türkiye'de var, fakat mesala; hepimizin dostu, kardeşi Türkiye'nin büyük kaybidir Cengiz Orhonlu rahmetlinin gayretleriyle Edirne'de bir Balkan Araştırma Enstitüsü kuruldu. Kendisinin vefatından sonra - 49 yaşında vefat etti- bu enstitü hemen hemen söndü, ama Balkanlardaki olaylar bizim gözümüzü açtı. Bulgaristan'da başlayan meseleler, sonra Makedonya meseleleri, şimdi Bosna-Hersek meseleleri. Daha evvel Dışişlerinin kurduğu Türkiye'de Türk-Arap Münasebetleri Vakfı vardır, fakat bu bir seneden beri çalışıyor, değerli çalışmalar yapıyor. Çünkü, İslam âleminde de bir Türklük var. Kuzey Afrika'da, Suriye'de, Irak'ta. Şimdi Balkanlar da kadrosunu genişletti, fakat bunların da malî güçlükleri var. Zaten binanın kurulmasının sebebi, bir Türk ile evli bir Alman hanımının vakfidir. Demek ki, gene de yabancılar bizim Türk Ocağının binasını bir Türk dostu Amerikalının yaptırdığı gibi.

Şimdi, burada demek istediğim, evvela üniversitelere iş düşüyor. Üniversiteye bağlı enstitüler veya bağımsız çalışan enstitülerin bu çalışmaları yapmaları lazım ve tabii bu arada Vakıflar da, Tapu Kadastro da, diğer müesseseler de yayınlarını yapmasında büyük fayda var.

Bu konuyla ilgili birkaç mesele var ben asıl ona dokunmak istiyorum. Bosna'daki rakamlar çok küçük rakamlar. Tabii XVI. asır sonundaki Avrupa'da da rakamlar böyle fazla büyük değildi, ama zannediyorum, benim dikkatimi çeken, Hıristiyanların azlığı, ama bakıyoruz bugün Bosna-Hersek meselesinde Saraybosna'da Müslümanların sayısı yüzde 44 galiba, fakat Sırpaların sayısı yüzde 37. Yani, o kadar yaklaşmış. Tabii Kazakistan'da da aynı durum var. Kazakistan'da da Türk olmayanlar hemen hemen Kazakların sayısına ya-

kındır. Yani, demek ki, bizim ileriye düşünen bir politikamız yok. Bu ortaya çıkıyor. Orası evladı fatihan, Türkiye'nin en büyük şairi Yahya Kemal'in memleketi Üsküp orada biliyorsunuz ve oranın hakkında ne biliniyor, hiçbir şey yapılmıyor, ama geniş bir kültür hazinesine, geniş bir tarihe sahibiz, ama Türkiye'de bir şey var, hale 10 seneden beri her şeyi köşeyi dönme, her şeyi ekonomik kalkınma olarak alıyoruz. Ekonomik kalkınma kafi değil. Elbette önemli, ama ekonomik kalkınmanın ardındaki güç kültür gücüdür, milli kültür gücüdür. Bu sahalarda yapılacak araştırmalar, bu sahalarda üniversitelerimiz... Mesala; beni iki gündür çok rahatsız eden TRT'de, gazetelerde sadece Bakanın konuşması çıktı, başka bir şey çıkmıyor. Orta Asya meselesi ve bugün Saraybosna Türklüğü meselesi hakkında basın suskun, TRT suskun. Bizize oturup konuşuyoruz, ah vah diyoruz, ama bu bir şey ifade etmiyor. Türk dünyasının yarınını hazırlamak istiyorsak, XXI. asrın Türk asrı olmasını istiyorsak biraz kendimize gelmemiz, bilhassa kültür meselemize önem vermemiz gerekiyor.

Şimdi efendim, gerçekleri görelim, gerçeklerden korkmayalım. Biz korkuyoruz. Emel Hanım hepimizin dostuydu, meslektaşydı, hatta Saraybosna'yı beraber ziyaret ettik, orada Gazi Hüsrev Medresesini de ziyaret ettik, günün 24 saati üç vardiya halinde Kur'an-ı Kerimin tilavet edildiği söylendi. Düşününüz, bu orada yapıyor. Bir ara Topkapı Sarayı'nda kesilmişti yine başladı, fakat orada devam ediyormuş. Yalnız, bakınız tiplerine sarışındır çoğunlukla Türk tipi değillerdir, ama Müslümandır ve kendilerini Türk görüyorlar. Arnavutlar değil. Arnavutların kendi devletleri var. Onun için Kosova meselesi olduktan sonra oradaki Türklere büyük eziyet ediyorlar ve yarın Makedonya meselesinde de öyle olacak, ama Saraybosna meselesi öyle değil. Saraybosnalılar kendilerini Türk sayıyorlar. Halbuki ne soyca Türktürler ne de dilde Türktürler, ama Osmanlıyı unutmuyorlar ve orada İslam kalesidirler. Onların Müslüman olması en büyük suçları ve Türkiye de bir şey yapamıyor. Somali vasıtasıyla bir şey yapmaya çalışıyorlar. İnşallah ben yanırım, ama büyük güçler var.

Bakınız XVIII. Asırda merkez Saraybosna değildi, Travniktir. Gönül istiyor ki Travnik hakkında daha fazla bilgi alalım. XVIII. asırda yapılmıştı hükümet konakları. Bu binalardan kalmış mı? Yani, bunlar üzerinde konuşulması lazım. Sivil mimari eserler de önemli. Türklerin medeniyetini gösteren güzel ahşap evler. Bunlar hakkında da bir tebliğ sunulabilirdi. Fakat aslında Türkler o bölgeye fazla yerleşmediler, ama asıl hudut bölgesi Belgrad Kalesi ve o civarlardır, oralarda Türkler vardı. 1865 yılında isyan ettiler ve birkaç ay sonra Abdülhak Hamid'in babası Hayrullah Efendi oradan geçmiştir. Oradaki Türklüğü anlatıyor. Yani, oradakiler doğrudan doğruya evladı fatihandır ve bunlar üzerine eğilmemiz lazımdır, ama hepsi kovulmuştur ve Türkiye sadece eserleriyle ve kalıntı eserleri ve az miktardaki Türk-Müslüman nüfusuyla yetinmek durumundadır. Ama, Balkanlardaki Türklerin sayısı milyonlara varıyor. Bunların arasında Boşnaklar da var, Pomaklar da var, hepsi bizim kardeşlerimizdir ve unutmamamız ki 1600 Boşnak asıllı Türk genci mücahit olarak Saraybosna'da Sırlara karşı savaşmaktadırlar, şehit olmaktadır.

Teşekkür ederim.

Başkan- Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Yınanç.

Prof.Dr.Refet YİNANÇ- Efendim, zannetmeyin ki ben Vakıflar Genel Müdürlüğünü suçluyorum. Ben de Vakıflarda görevliyim, Yayın Komisyonundayım. Yani, dergi gayet ciddi, ben de makalelerimi hep oraya veriyorum. Türk Tarih Kurumunun asli üyesiyim, ama oraya vermiyorum getirip Vakıflarla ilgili olanı Vakıflara veriyorum. Gayet ciddi, gerçekten, ama yani bir kaynak bulup da bu dergiyi çıkaramıyorum. Onu söylemek istedim. Yoksa, kalitesizliğinden söz etmedim Hocam.

Başkan- Çok teşekkür ederiz Hocamıza bu verdiği bilgilerden dolayı.

Hepinize saygılar sunuyorum.